

Mov maana aalka rætnoe soptsestidh?

Aellieh vuertieh vuejnieh!

Bievnesetjaalege eejhtegidie jñh æliealmetjidie.

Evtiedimmie gïeleste lea naakede
dehtie vihkielommesistie mij
maanah jieliedisnie sjugniehtâvva.
Gïele mijjese identiteetem vadta,
ektievoetem jeatjah almetjidie jïh
ektiedimmiem seabradahkesne
mesnie jielieminie.

Mijjieh gellielaakan gaskesadtebe.
Doh ellen jeanatjommesh mah
guvlieh soptsesgïelem jïh
krâahpegïelem nuhtjieh. Soptsesgïele
lea doh baakoeh mah njaelmien
sistie bâetieh jïh krâahpegïele
maahta svihtjemh ârrodh, givseme
ââredæjjine jïh tjuvtjiedimmie.

Sïejhme evtiedimmie gïeleste

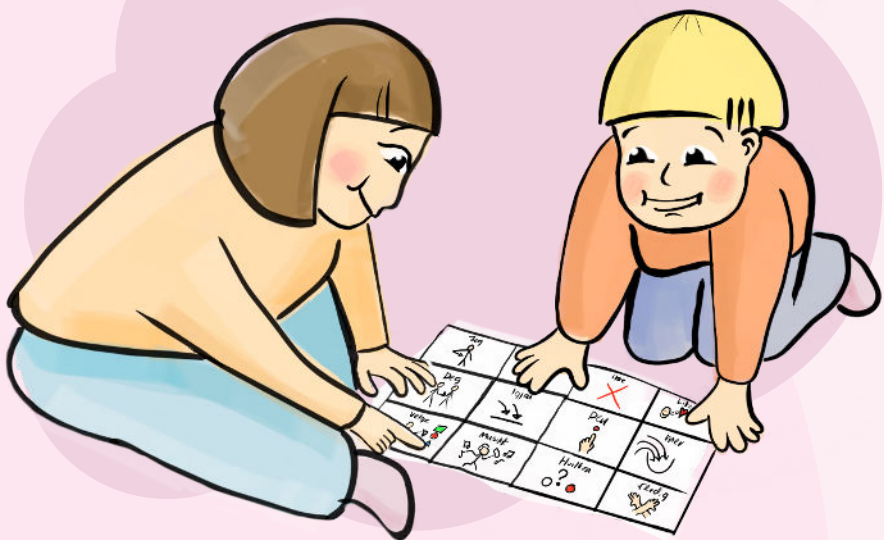
Maanah gïeleevtiedimmie reakadimmesne aalka,
ektiespïelesne lïhke hoksealmetjigujmie. Gosse
edtjebe maanah gïeleevtiedimmiem buerkiestidh
dellie vihkele gïelegoerkesen jïh gïeleproduksjovnen
gaskem joekehtidh. Gïelegoerkese lea dïhte gïele
maam maana guarkoe gosse dïsse soptsestibie, jïh
gïeleproduksjovne lea doh baakoeh maana jïjtje
nuhtjie. Daah göökte bielieh sinsitniem baajnehtieh.

Maana sov gïelegoerkesem evtete âvtelen sov
voestes baakoeh jeahta, jïh sïejhmemes maanah
gellie jïenebh baakoeh maehtieh goh maehtieh
jiehtedh. Vuesiehtimmien gaavhtan akte akten
jaepien bâeries maana maahta naan gille baakoeh
jiehtedh, vuesiehtimmien gaavhtan; tjidtjie, vov-vov,
men gellie jïenebh baakoe guarkoe. Gosse gaskem
akten jïh göökten jaepien bâeries maanah daamtaj
sijjen voestes 50 baakoeh lïerieh. Stoorre joekehtsh
maanide mah göökten jaepien bâeries, naakenh
leah gâhkese bâateme sijjen gïeleevtiedimmesne
jïh maehtieh gellie tjuetie baakoeh nuhtjedh, jeatjebh
10-20 baakoeh nuhtjieh, men leah guhkiebasse
bâateme sov motorihkine. Gosse maanah leah
medtie 40-60 baakoeh lïereme dah aelkieh dejtje
baakojde tjâanghkan bïejedh smaave raajesidie
goh «Tjengkere bâarhte». Seamma tijjen maana
varke orre baakoeh leara. Gosse göökten - golmen
jaepien bâeries maana baakoevâarhkoem vijrede
jïh aalka ovmessie baakoeklaassh nuhtjedh jïh
maahta baakojde tïjölkehkäbpoe jiehtedh. Gosse
maana ovrehte golmen jaepien bâeries, raajesh
leah guhkebe, dah baakoeh sojjehtieh jïh maehtieh
gyhtjelassh gïhtjedh jïh âssjalommesie, âssjaldahki
jïh domtesi bïjre soptsestidh.

Dovne baakoevåarhkoe, grammatihke, raajesetseegkeme jïh guktie baakoe jeahtasåvva ahkedh buerebe sjïdtieh åvtelen njieljien jaepien båeries sjædta, jïh maanan lea akte maam mijjïeh gåhtjoe, hijven aarkebiejjiegïele.

Dov maaneste tjoeperdh?

Såemies fåantoej gaavhtan mejgumie reakadamme maanah leah söøjmes åvtelen aelkieh soptsestidh, jeatjebh plarhkestieh, jïh såemies maanah eah funksjonelle soptsesgïelem evtedh. Daate lea faamosne maanide jïenebi joekehts diagnovsigumie. Aaj maanah mah eah åehpies diagnovsem utnieh mæhtieh tsagkesh soptsesgïeline utnedh. Maanah, noerh jïh geerve almetjh mæhtieh skïemtjellen jallh ovlahkoe gaavhtan soptsesmaahtoem dassedh.

Jalhts maana ij mæhtieh soptsestidh, ij sijhth jiehtedh dïhte ij gïelem guarkoe. Men maanah orre goerkesem vejtiestieh gosse baakoe nuhtjïeh. Maanah mah tsagkesh soptsesgïeline utnieh dan åvteste lissie viehkïem jïh dâarjoe aareh daarpesjïeh.

Jis daajrah maana maahta haestemh åadtjodh soptsesgïeline, sæjhta vihkele årrodh dan varke gåarede, dïsse jïenebh nuepieh vedtedh guktie buektehte gaskesadtedh. Jïenebh mæhtieh nåhtoem utnedh destie mij gohtjesåvva væhta soptsestæmman dehtie ræjeste dah reakasuvvieh. Nuhtjh væhtah goh; byöpmedidh, lyjhkedh, sieties, njamma. Daate gohtjesåvva «Baby-væhtah».

Maanah mah eah naan åehpies diagnovsem utnieh mæhtieh aaj haestemh soptsesgïeline utnedh. Soptsesth maanagiértine jallh healsoestasjovnine jis dov maanan gïeleevtiedimmeste tjoeperdh. Jis maana lea 20-24 askh jïh ij leah annje aalkeme naan baakoe jiehtedh, jallh vaenie baakoe åtna, dellie tïjje båtame viehkïen bijre birredh.

Naakenh mæhtieh hijven viehkïem åadtjodh soptsesgïeline viehkïne logopedeste, naakenh mæhtieh nåhtoem utnedh dovne logopedeste jïh dâarjoste jeatjahlaakan gaskesadtedh.

(ASK) Alternatijve jñh suppleereden kommunikasjovne (ASK)

Maanah sijhtieh jñnjen bñjre soptsestidh, aaj aath mejtie mijjieh geerve almetjh ibie ussjedamme. Maahta árrodh mij akt maam tuhtjeh luste, isveligke jallh rovnege. Aath mejtie vuejnieh, naakede mij jááktan heannadi, jallh dáájresh maam maanagiertesne átneme. Juktie maehtedh dam soptsestidh, maanah mah eah maehtieh soptsesgielem nuhtjedh tjuerieh jeatjah nuepieh áadtjodh. Jeatjahlaakan gaskesadtedh goh soptsesgieleine, gohtjesávva Alternatijve jñh suppleereden kommunikasjovne, man áeniedimmie lea ASK.

ASK lea gaajhke mij aktem almetjem viehkehte radtjoeslaakan gaskesadtedh, gosse ij leah nuekie aerpievuekien gaskesadtemevuekieh nuhtjedh.

Gaskenasjonaale dotkemen mietie aervede medtie 1 % árroeijjstie ASK:m daarpesje. Daate sæjhta jiehtedh gaskem 500 jñh 600 maanah fierhten reakasuvvieh jaepien Nöörjesne mah sijhtieh ASK:m daarpesjidh.

Gaskesadtemevuekie

Gellie maanah maehtieh lieredh jeatjah gaskesadtemevuekieh nuhtjedh. Gaskesadtemevuekieh mah maehtieh dáarjodh jallh soptsestimmien sijjeste bátedh leah vuesiehtimmien gaavhtan viehkine giätevæhtijste, fotografijeste, grafihken symbovlh jallh daeverh.

Vuesiehtimmie: Ávla lea göökten jaepien báeries jñh dan lea stoerre tsagkesh motorihkine. Díhte jñhtseleslaakan akten gærjese vuartesje mij lea buertesne gællan jñh tjidtjebe guarkoe Ávla sæjhta sátnoeh edtijjægan lohkedh. Tjidtjebe akten grafihken gærjasymbovlese tjuvtjede gaskesadtemegærjesne mearan jeahta: «Sijhth gærjam lohkedh?» Ávla tjidtjiebasse vuartesje, mojjehthe jñh nihkeste.

Eejhtegh jñh lihke almetjh leah daamtaj joekoen væjkele maanan kråahpegielem guarkedh. Maanan kråahpegielem våålese tjæledh, goh svihtjemh, mimihke jñh tjoejenassh jñh ulmiem daejstie, sæjhta nuhteligs árrodh ihke maana maahta dáájredh jeatjah aaj dam guarkoeh, vuesiehtimmien gaavhtan maanagiertesne.

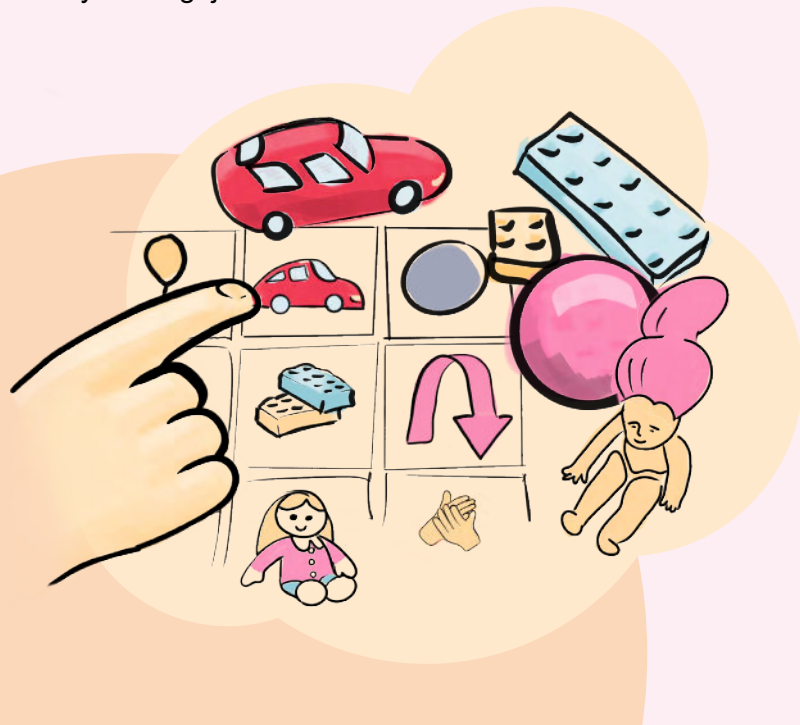

Jienezh tjoeperdieh maana ij sijhth aelkedh
soptsestidh jis vuesiehtimmien gaavhtan
gietevæhtah nuhtjie. Åtnoe jeatjah
gaskesadtemevuekijste ij sijhth maanam heerredidh
soptsesgielem evtiedidh. Vuestelen sæjhta hijven
däärjojne årrodh evtiedimmesne jis maanan
evtiedimmie soptsesgieleste lea ånnetij seassoeh.

Gaskeadtemevierhtieh

Juktie maana edtja jijtje guarkedh jih jeatjebh
edjtjeh maanam guarkedh, maanah maehtieh
daarpesjidh vuesiehtimmien gaavhtan dovne
væhtah soptsestæmman jih gaskesadtemevierhtie.

Gaskesadtemevierhtie maahta årrodh materijelle
 symbovle, tjuvtjiedimmietaavla, gaskesadtemegærja
 jallh elektrovneles soptsesmaasjina grafihken
 symbovliguimie.

ASK:m nuhtjedh

Maanah mah lirieh soptsestidh, dam lirieh dan
âvteste leah mubpiejujmie ektine mah soptsestieh.

Seammalaakan maanah mah edtijeh lieredh ASK:m
nuhtjedh, tjuerieh jeatjebh vuejnedh jih govledh mah
dam sjyöhtehke gaskesadtemevuekiem nuhtjiej
jih guarkoeh.

Jis datne daajrah dov maanan lea akte diagnovse
man åvteste maahta tsagkesh åadtjodh
soptsesgïeline, mijjieh juvnehtibie aelkedh ASK:m
nuhtjedh dan varke gåarede. Aareh barkoe lea
vihkele maanan gïeleevtiedimmien gaavhtan,
dovne gosse maana sæjhta ASK:m daarpesjidh
abpe jieleдем jallh aktem boelhkem gosse sov
soptsesgïelem evtete.

Doh jeenjemes eejhtegh sãn tuhtjeh orre jĩh ammes
gosse edtjeh maanine jeatjahlaakan gaskesadtedh
goh soptsesgieline. Goh eejhtege sæjhta dovne
biëvnesh, raerieh jĩh bihkedimmiem daarpesijdh.

Gusnie maahtam viehkiem åadtjodh?

Jis dov maanan gieleeftiedimmeste tjoeperdh maahtah dan bijre soptsestidh dov voenges healsoestasjovnine. Jis maana maanagiertesne vaadtsa maahtah dov tjoeperdimmien bijre dejgumie soptsestidh. Dovne maanagiërth j'ih healsoestasjovnh daajroem maanaj gieleeftiedimmien bijre utnieh. Dah maehtieh dutnjien raerieh j'ih bihkedimmien vedtedh j'ih lea åehpies tjïelten Pedagogeles psykologeles dïenesjinie (PPD).

PPD faagealmetjh åtna hijven daajrojne maanaj evtiedimmien bijre, j'ih maahta digkiedimmiequejmine årrodh dutnjien. PPD d'ihthe mij edtja vuarjasjidh mejtie maana sjïerepedagogeles viehkiem daarpesje. Jis PPD ij daerpies maahtoem utnieh ASK:n bijre, maehtieh habilitereemedïenesjem jallh staateles sjïerepedagogeles dâarjoesysteemem gaskesadtedh, Statped.

Datne maahtah dam darjodh

Jis dov maana ij leah aalkeme soptsestidh, j'ih dijjieh dagke salkehtimmiem vuertieminie, dellie maahtah j'ijnjem j'ijtje darjodh. Daesnie sâemies raerieh d'isse maam maahtah darjodh juktie maanan gieleeftiedimmien skreejrehtidh:

Fulkh meatan mejnie maana åântjestalla. Bïejh baakoeh d'isse, j'ih soptsesth dan bijre mestie maana iëdtjem åtna. Soptsesth dan bijre maam darjoeh maanine j'ih maanine ektine, vuesiehtimmiem gaavhtan gosse datne maanan bisseminie jallh maanan viehkehteminie, j'ih gosse dijjieh ektesne stâåkedeminie.

Mijjieh gaskesadtebe jieniebinie goh gieline. Nuhtjh ååredæjjam, gïetide j'ih tjuvtjedh mearan maanine soptsesth, j'ih bïejh baakoeh d'isse maam vïenhth maana gaskesadta viehkine ååredæjjeste, kråahpeste j'ih dagke aaj tjoejenassijste. Gosse maana dâåjroeh jeatjebh satnem guarkoe dellie sæjhta skraejriem åadtjodh ahkedh vielie gaskesadtedh, jalhts maana tsagkesh åtna soptsesgieline.

Gærjah leah vihkeles gaaltije orre baakoeh lieredh. Lohkh maanese j'ih soptsesth maanine baakoeh j'ih dahkoen bijre. Nuhtjh laavlomh, rijmh j'ih reeglah, dah aaj sijhtieh meatan årrodh maanan gieleeftiedimmien skreejrehtidh.

Vielie biēvnesh ASK:n bijre

Maahta vielie lohkedh
alternatīve jīh supplereeden
kommunikasjovnen bijre
Statpeden nedtesæjrojne
www.statped.no/ask

Utnijeorganisasjovne

ISAAC lea gaskenasjonaale
līhtsegeorganisasjovne mij
barkeminie maanaj jīh geerve
almetji gaskesadtemenuēpieh
bueriedidh mej vijries
gaskesadtemedåeriesmoerh.
ISAAC Nöörje jījtse
nedtesæjroeh åtna gusnie
biēvnesh, faagetjaalegh,
materijelle jīh svaalhtesh kuvsjide
jīh jeatjah sjyöhtehke saernide
ASK:n bijre daesnie
www.isaac.no

